

دستورالعمل کنترل بهداشت کشتار دام و قصابی‌ها در مناطق روستایی

نقش دهیاریها در تأمین و بهبود بهداشت روستا

یکی از مشکلات بزرگ مناطق روستایی وجود آلودگی‌های مختلف در محیط زندگی و مبتلا شدن ساکنین روستا به بیماری‌هایی است که از این آلودگی‌ها ایجاد می‌شوند. به دلیل عدم رعایت بهداشت؛ بیماری‌های مختلف انسانی، دامی و تخریب محیط زیست در این مناطق مشاهده می‌شود. دهیاری‌ها می‌توانند با آگاه ساختن اهالی روستا از طریق رعایت بهداشت عمومی سبب کاهش بیماری‌های مختلف در محیط‌های روستایی شوند. همچنین می‌توانند با همکاری سازمان‌های مسئول، آموزش‌های مناسبی را به منظور رعایت مسائل بهداشتی به مردم ارائه دهند. از جمله فعالیت‌های دیگری که دهیاری‌ها می‌توانند انجام دهند، ارائه گزارش‌های مربوط به بیماری‌های مختلف انسان و دام و نیز تخریب محیط زیست به معاونت امور دهیاری‌ها و سازمان‌های مسئول (از جمله سازمان دامپزشکی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان حفاظت محیط زیست، وزارت جهاد کشاورزی و ...) می‌باشد. دهیاری‌ها با کمک شوراهای اسلامی روستا و بخشداری باید از دامپزشک‌ها و کارشناس‌های مربوطه بخواهند که از روستای آنان بازدید نموده تا اگر خطری مردم و دام‌های آنها را تهدید می‌کند، برای از بین بردن آن تلاش نمایند.

هدف

هدف از تدوین این دستورالعمل ارائه مفاد نظام مدیریت بهداشتی کشتار دام و عرضه گوشت سالم و بهداشتی و اجرای هدفمند و نظام‌مند آن می‌باشد که از جمله مهمترین خروجی‌ها و یافته‌های مهم آن می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- اجتناب از مصرف غیر بهداشتی گوشت دام و طیور در مناطق روستایی.
- ۲- مبارزه با حشرات و عوامل آلوده‌کننده در محیط‌های ذبح دام و قصابی‌ها.
- ۳- آموزش قصاب‌ها و افراد مسئول و مرتبط با توزیع و عرضه گوشت در روستاها (نظیر دهیاران).
- ۴- آموزش ساکنین روستا به منظور رفع یا کاهش آلودگی‌های زیست محیطی.

ماده ۱- تعاریف

۱- اماکن عمومی روستایی

اماکنی را گویند که مورد استفاده عموم ساکنین روستا قرار می‌گیرند و یا اینکه خدماتی که ارائه می‌دهند به گونه‌ای است که عموم ساکنین به عنوان مشتری یا مراجعه کننده از آن بهره‌مند می‌گردند. این اماکن در روستاها عمدتاً عبارتند از: کشتارگاه‌ها، قصابی‌ها، قهوه‌خانه‌ها، نانوايي‌ها، مساجد و زیارتگاه‌ها، غسلخانه و گورستان، گرمابه‌ها، مراکز توزیع و فروش مواد غذایی و آرایشگاه‌ها.

۲- بهداشت اماکن عمومی

به مجموعه فعالیت‌هایی که برای جلوگیری از ایجاد و پخش بیماریها و بیمار شدن مردم و نیز بالابردن سطح سلامتی و تندرستی آنها در اماکن عمومی انجام می‌شود، بهداشت اماکن عمومی گفته می‌شود. مواردی نظیر تهیه و تأمین آب آشامیدنی سالم، دفع صحیح فاضلاب و زباله، حرارت، رطوبت، روشنایی و تهویه کافی و مناسب، مبارزه با جوندگان و حشرات و همچنین وجود جعبه کمک‌های اولیه به عنوان اصول کلی بهداشت اماکن عمومی مطرح می‌شوند.

ماده ۲- کنترل بهداشت در کشتار دام

از جمله فعالیت‌های مهم دهیاری‌ها توجه وافر به شرایط بهداشتی کشتار دام در منطقه می‌باشد. در کشتار دام‌ها علاوه بر رعایت مسائل شرعی، به مسائل بهداشتی نیز باید توجه و عنایت بسیار زیادی شود. اگر دام‌ها در محیط آلوده، کشتار شوند، موجب انتقال میکروب و بیماریهای مختلف به گوشت و یا سایر تولیدات دامی می‌شود و از این راه بیماری‌ها به انسان و دام منتقل می‌شوند. نکات مهمی که در جهت رعایت بهداشت کشتار دام و در راستای اعمال بندهای ۳۱ و ۴۴ اساسنامه دهیاریها بایستی حتماً مورد ملاحظه و توجه دقیق قرار بگیرند عبارتند از:

- ۱- از کشتار دام‌های بیمار و مصرف گوشت آنها جلوگیری شود.
- ۲- تلاش در جهت تهیه و آماده‌سازی محل خاصی برای کشتار بهداشتی دام در روستا (در صورت عدم وجود) بعمل آید.
- ۳- از کشتار دام‌ها در محل‌های عمومی روستا (کوچه، خیابان و ...) جداً جلوگیری شود.
- ۴- شستن و ضدعفونی کردن محل‌های کشتار دام درست و به موقع انجام شود. کلیه وسایل ذبح دام باید پس از کشتار شسته و ضدعفونی گردد. رایج‌ترین مواد ضدعفونی کننده وایتکس است که می‌توان به نسبت یک حجم ماده ضدعفونی کننده و ۹ حجم آب به صورت روزانه تهیه و برای ضدعفونی وسایل استفاده نمود.

- ۵- بر نحوه عملکرد افراد مسئول در محل‌های کشتار دام به منظور رعایت هرچه بیشتر بهداشت، نظارت و کنترل دقیق گردد.
- ۶- در صورت رویت موارد مشکوک بیماری در دام‌های منطقه، باید حتماً آنرا به مراکز دامپزشکی گزارش نمود.
- ۷- جداسازی دام‌های بیمار از دام‌های سالم بایستی سریعاً انجام شود.
- ۸- جلوگیری از ایجاد دام‌داری‌ها در نزدیکی منابع آب روستا و محل‌های سکونت اهالی به منظور جلوگیری از انتشار و انتقال آلودگی به انسان.
- ۹- تمام افراد و کارگرانی که در محل‌های کشتار دام مشغول به فعالیت هستند بایستی حتماً ملبس به لباس کار و چکمه باشند.
- ۱۰- کلیه کارگرانی که با کشتار دام و مواد گوشتی سر و کار دارند، بایستی حتماً پس از آزمایشات کامل و صدور کارت معاینه پزشکی به کار گمارده شوند.
- ۱۱- آب مصرفی در این اماکن باید کاملاً بهداشتی و فاقد هرگونه آلودگی باشد.
- ۱۲- کف سالن محل کشتار دام باید از جنس قابل شستشو بوده و دارای شیب مناسب به منظور تخلیه سریع فاضلاب و خونابه‌های حاصله باشد. از طرف دیگر دیوارهای این اماکن نیز بایستی تا زیر سقف کاشیکاری بوده و همه روزه پس از پایان کار با آب (حتی‌الامکان تحت فشار) شستشو گردد.
- ۱۳- دربها و پنجره‌های بازشوی اماکن کشتار دام بایستی مجهز به توری فلزی باشد تا از ورود مگس و حشرات به داخل این اماکن جلوگیری شود.
- ۱۴- محل کشتار دام باید مجهز به کمپرسورهای مخصوص برای بادکردن دام پس از کشتار جهت پوست‌کندن دام باشد و هرگز نباید برای باد کردن دام از دهان استفاده نمود.
- ۱۵- دفع پسماندها در اماکن کشتار دام باید به نحوی صورت گیرد که هیچ‌گونه مزاحمتی برای ساکنین روستا ایجاد نکند و در کلیه قسمتهای این اماکن بایستی سطوحی زباله قابل شستشو و درب‌دار با ظرفیت مناسب وجود داشته باشد.
- باید توجه داشت که ارائه آموزشهای بهداشتی عمومی مبنی بر بیمار نبودن دام و چگونگی ذبح بهداشتی دام به ساکنین روستاها از طریق دهیاریها و سایر افراد مسئول اهمیت بسیار زیادی دارد.

ماده ۳- موارد لازم برای کنترل بهداشت در قصابی‌ها

رعایت اصول بهداشتی در قصابی‌ها به عنوان مراکز عرضه فرآورده‌های گوشتی در روستاها بسیار حائز اهمیت است. در قصابی‌ها علاوه بر رعایت اصول بهداشت فردی توسط قصاب، موارد زیر نیز بایستی مورد تأکید فراوان قرار بگیرند:

- ۱- کف قصابی باید از جنس قابل شستشو باشد.
- ۲- کف این اماکن بایستی دارای شیب مناسب به منظور تخلیه سریع فاضلاب و خونابه‌های حاصله باشند.
- ۳- دیوارهای قصابی‌ها بایستی تا زیر سقف کاشیکاری شده و بدون فرورفتگی، شکاف، درز و طاقچه باشند.
- ۴- سقف این اماکن نیز باید صاف و بدون ترک‌خوردگی باشد.
- ۵- سیستم تخلیه پساب باید مجهز به کفشوی سیفون‌دار (شترگلو) باشد.
- ۶- دربها و پنجره‌ها بایستی بدون شکستگی و قابل شستشو باشند. همچنین دربها و پنجره‌های بازشو به منظور جلوگیری از ورود حشرات و مگس باید مجهز به توری سیمی باشند. در ضمن می‌توان برای کنترل این موجودات از پشه‌کش‌های مختلف برقی نیز استفاده کرد.
- ۷- محل‌های قصابی و فروش فرآورده‌های گوشتی بایستی حتماً مجهز به یخچال و فریزر مناسب جهت نگهداری بهداشتی این مواد باشند.
- ۸- این اماکن حتماً بایستی دارای آب بهداشتی و سیستم تخلیه پساب مناسب باشند.

ماده ۴- کنترل بیماری‌های مشترک بین انسان و دام

به بیماری‌هایی که از دام‌ها به انسان منتقل می‌شوند «بیماری‌های مشترک بین انسان و دام» می‌گویند. این بیماری‌ها به دلیل تماس با دام‌های آلوده، به انسان منتقل می‌شوند. باید توجه نمود که نشانه‌های بیماری بین انسان و دام در بعضی از موارد ممکن است مشابه نباشند. تا کنون بیش از ۴۰۰ نوع بیماری مشترک بین انسان و دام شناخته شده است. حدود ۱۵۰ نوع از آنها در ایران وجود دارد و هر سال هزاران نفر را مبتلا می‌کنند. به علاوه میلیاردها ریال به اقتصاد مناطق روستایی و کشور خسارت وارد می‌کنند. از آنجا که تعداد بیماری‌های مشترک بین انسان و دام زیاد و راه‌های جلوگیری و درمان آنها بسیار مختلف می‌باشند، لذا در این دستورالعمل فقط به بررسی و توصیف پنج مورد از شایع‌ترین آنها در ایران پرداخته می‌شود.

بطور کلی ریشه‌کن کردن کامل بیماریهای مشترک بین انسان و دام ممکن نیست، زیرا عامل ایجاد این بیماری‌ها در بدن دام‌ها قرار دارد. اگر بیماری در انسان مداوا شود، بعلت وجود دام‌های آلوده، امکان بیمار شدن مجدد انسان وجود دارد. اگر چه این بیماریها را نمی‌توان ریشه‌کن کرد، ولی خوشبختانه می‌توان آنها را کنترل نمود. مناسب‌ترین راه برای مبارزه با این بیماری‌ها، رعایت بهداشت است که باید توسط تمام ساکنین روستا انجام شود. مهمترین این موارد عبارتند از:

- شستن مرتب دست‌ها قبل از شیردوشی و نیز غذا خوردن.
- دفن مناسب زباله‌های روستا.
- دفن حیوانات مرده و ریختن آهک بر روی آنها.
- معاینه و درمان دقیق دام‌ها توسط دامپزشک.
- عدم کشتار دام‌های بیمار و غیرقابل مصرف.

لازم به ذکر است که ارائه آموزش‌های لازم به ساکنین روستا، به میزان قابل توجهی بیماری‌های مشترک بین انسان و دام را کاهش می‌دهد. در جدول صفحه بعد شایع‌ترین بیماری‌های مشترک بین انسان و دام به همراه روش‌های پیشگیری آنها قید شده‌اند.

نام بیماری	نشانه‌های بیماری در انسان	نشانه‌های بیماری در حیوان	روش‌های انتقال بیماری به انسان	روش‌های پیشگیری
تب مالت	تب، عرق شدید، ضعف مفرط، کاهش وزن، درد و ناراحتی و کسالت عمومی، یبوست، بی‌اشتهایی و بی‌خوابی و کمردرد.	سقط جنین (عموماً در گاو، گوسفند و بز دیده می‌شود).	- خوردن شیر و فرآورده‌های غیر پاستوریزه - تماس مستقیم با زخم‌های پوستی یا نسوج آلوده حیوانی که تازه کشته شده باشد.	- عدم تماس با اندام حیوانات بیمار ذبح شده - مصرف نکردن شیر غیر پاستوریزه - استفاده از دستکش و لباسهای بهداشتی به هنگام کار با حیوانات زنده یا مرده
هاری (بیماری ترس از آب)	تب، سردرد، بی‌اشتهایی، تهوع، گلودرد، بی‌خوابی و حساسیت زیاد، در بعضی از موارد تشنج شدید و یا بیهوشی و در اوایل دوره بیماری، خارش و احساس سوزش و درد در اطراف محل گازگرفتگی. گشادشدن مردمک چشم، زیاد شدن حالت هیجانی، بی‌قراری، ناآرامی، تب مداوم و زیاد همراه با گرفتگی عضلات تنفسی و گوارشی و خارج شدن بزاق به مقدار زیاد از دهان بیمار و حرکات دیوانه‌وار بیمار از عواقب و اثرات بعدی این بیماری است.	نشانه‌های این بیماری در سگ، گربه، گوسفند، بز، اسب، الاغ و قاطر همانند نشانه‌های آن در انسان است.	- گازگرفتن حیوانات هار - بیماری هاری از راه بینی و چشم نیز به انسان سرایت می‌کند.	- واکسن زدن گربه‌ها و سگها - از بین بردن سگهای ولگرد - واکسن زدن به افرادی که با حیوانات سر و کار دارند. - از بین بردن حیوانات وحشی هار - در صورت گازگرفتگی انسان توسط حیوان هار، اول بایستی محل گازگرفتگی را با ماده ضدعفونی کننده یا صابون و آب فراوان شسته و سپس هرچه سریعتر بیمار را به مرکز درمانی و بهداشتی منتقل نمود.
سالک	خارش شدید، زخم‌های عمیق و آلوده در پوست بدن.	تا حدودی مشابه انسان می‌باشد	نیش زدن از طریق حشرات آلوده	- سمپاشی منازل و محل‌های تجمع پشه‌ها - عدم نگهداری حیوان در منزل - معرفی سریع بیمار به مراکز درمانی - از بین بردن موشها

ادامه جدول

نام بیماری	نشانه‌های بیماری در انسان	نشانه‌های بیماری در حیوان	روش‌های انتقال بیماری به انسان	روش‌های پیشگیری
کیست هیداتیک	نشانه‌های این بیماری بستگی به محل و شدت رشد کیست دارد: - اگر کیست در ریه‌ها باشد، معمولاً باعث پاره شدن ریه‌ها می‌شود که با نشانه‌های سرفه، درد قفسه سینه و خونریزی ریه همراه است. - وجود کیست در کبد موجب دردهای شدید شکمی و ایجاد زردی و یرقان می‌شود. - وجود کیست در استخوان موجب ازبین رفتن مغز استخوان و ایجاد دردهای استخوان و کم‌خونی می‌شود. - وجود کیست در مغز موجب پیدا شدن بیماری غش و کوری در شخص بیمار می‌گردد.	تا حدودی مشابه انسان می‌باشد.	- این بیماری معمولاً از کرم کوچکی که در روده سگ زندگی می‌کند، ایجاد می‌شود و از طریق سگ به انسان منتقل می‌شود.	- عدم تماس با سگ‌های آلوده - از بین بردن لاشه‌های آلوده به کیست هیداتیک و یا سوزاندن آنها - درمان سگ‌های مبتلا - ضدعفونی سبزی‌ها و شستشوی کامل آنها با مقدار بسایر کمی مایع ظرفشویی.
سیاه زخم	ایجاد تاول در محل ورود میکروب و سپس زخم گود و سیاه‌رنگ و به دنبال آن عفونت خونی و مرگ بیمار. شکل تنفسی این بیماری به صورت یک سرماخوردگی ساده و خفیف بروز می‌کند و حدود ۳ تا ۵ روز با تب ناگهانی و شدید همراه می‌شود. سیاه زخم گوارشی در اثر مصرف گوشت‌های آلوده ایجاد می‌شود که با شکم درد شدید، استفراغ و مدفوع خونی ظاهر می‌شود و در صورت عدم درمان به موقع، موجب مرگ بیمار می‌شود.	عفونت خونی در دام‌های علفخوار مانند گاو، گوسفند و بز و مرگ ناگهانی آنها.	- تماس با حیوانات آلوده و یا در نتیجه کار با پشم و مو و پوست آنها. - گوشت خوب نپخته حیوان آلوده موجب سرایت بیماری به انسان می‌شود.	- کنترل بیماری در حیوانات و واکسن زدن به موقع . - عدم تماس با حیوانات و فرآورده‌های حیوانی آلوده. - مراقبت‌های لازم در مورد زخم‌های پوستی و رعایت بهداشت شخصی. - ضدعفونی کردن مو و پشم حیوانات با محلول‌های مخصوص.